
MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: Mark Tven, ota-ona, farzand, oilaviy munosabatlar, badiiy talqin, tarbiya, bolalik, Amerika adabiyoti, oilaviy qadriyatlar.

Annotatsiya: Mazkur maqolada amerikalik adib Mark Twain ijodida ota-ona va farzand munosabatlarining badiiy talqini tahlil qilinadi. Tadqiqotda yozuvchining “Tom Soyerning sarguzashtlari”, “Geklberri Finning sarguzashtlari”, “Shahzoda va gado” hamda boshqa asarlaridagi oilaviy munosabatlar tizimi oʻrganildi. Ota-ona va farzand oʻrtasidagi munosabatlarning axloqiy, psixologik va ijtimoiy jihatlarini adabiy qahramonlar misolida tahlil qilindi. Shuningdek, Mark Tven asarlarida bolalar tarbiyasi, shaxs kamoloti, oilaviy qadriyatlar va jamiyatning yosh avlod shakllanishiga taʼsiri masalalari yoritildi. Tadqiqot natijalari yozuvchi ijodida ota-ona va farzand munosabatlari nafaqat oilaviy muammo, balki keng ijtimoiy-falsafiy mazmunga ega ekanligini koʻrsatadi.

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ РОДИТЕЛЕЙ И ДЕТЕЙ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ МАРКА ТВЕНА

Дурдона Фазлиддинова

Студентка факультета английского языка и литературы

Ферганского государственного университета

E-mail: guli1994mansurjonova@mail.ru

Фергана, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Марк Твен, родители, дети, семейные отношения, художественная интерпретация, воспитание, детство, американская литература, семейные ценности.

Аннотация: В данной статье анализируется художественная интерпретация взаимоотношений родителей и детей в творчестве американского писателя Марка Твена. В исследовании рассмотрена система семейных отношений, представленная в произведениях писателя «Приключения Тома Сойера», «Приключения Гекльберри Финна», «Принц и нищий» и других произведениях. На примере литературных персонажей проанализированы нравственные, психологические и социальные аспекты взаимоотношений между родителями и детьми. Кроме того, освещены вопросы воспитания детей, становления личности, семейных ценностей и влияния общества на формирование молодого поколения в произведениях Марка Твена. Результаты

исследования показывают, что взаимоотношения родителей и детей в творчестве писателя выступают не только как семейная проблема, но и как явление, обладающее широким социально-философским содержанием.

Kirish. Oila insoniyat taraqqiyoti davomida shakllangan eng qadimiy va barqaror ijtimoiy institutlardan biri hisoblanadi. U nafaqat biologik avlodning davomiyligini ta'minlaydi, balki jamiyatning ma'naviy, axloqiy va madaniy qadriyatlarini keyingi avlodlarga yetkazuvchi muhim ijtimoiy makon vazifasini ham bajaradi. Shaxsning dunyoqarashi, hayotiy qadriyatlari, axloqiy me'yorlari va jamiyatga bo'lgan munosabati, avvalo, oilada shakllanadi. Shu bois oilaviy munosabatlar masalasi sotsiologiya, pedagogika, psixologiya va adabiyotshunoslik kabi ko'plab fanlarning tadqiqot obyekti sifatida e'tirof etilgan. Ayniqsa, ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlar inson shaxsining shakllanishida hal qiluvchi omillardan biri bo'lib, bu masala badiiy adabiyotda ham keng yoritilgan mavzulardan sanaladi.

Jahon adabiyoti tarixida oilaviy munosabatlar turli davrlarda va turli madaniy muhitlarda o'ziga xos tarzda tasvirlangan. Adabiyotda oila nafaqat ijtimoiy birlik, balki inson ruhiyati, axloqiy tanlovi va hayotiy tajribalarining shakllanish maydoni sifatida talqin etiladi. Ayniqsa, bolalik davri, tarbiya jarayoni va ota-onaning farzand hayotidagi o'rni ko'plab yozuvchilarning e'tibor markazida bo'lgan. XIX asr Amerika adabiyotining taniqli namoyandasi Mark Tven ijodi ham bu jihatdan alohida ahamiyatga ega. Uning asarlarida bolalar dunyosi, ularning orzu-intilishlari, erkinlikka bo'lgan ehtiyoji hamda oilaviy muhitning shaxs kamolotiga ta'siri chuqur badiiy mahorat bilan tasvirlangan.

Mark Tven yashagan davr Amerika jamiyatida jiddiy ijtimoiy va madaniy o'zgarishlar yuz berayotgan davr edi. Fuqarolar urushidan oldingi va keyingi ijtimoiy muhit, iqtisodiy tengsizlik, irqiy munosabatlar va tarbiya masalalari yozuvchi asarlarida o'z aksini topgan. U oilani jamiyatning eng muhim bo'g'ini sifatida ko'rsatarkan, ota-ona va farzand munosabatlarini insoniy qadriyatlar, axloqiy mas'uliyat va shaxs erkinligi bilan bog'liq holda tasvirlaydi. Adibning "Tom Soyerning sarguzashtlari", "Geklberri Finnning sarguzashtlari" va "Shahzoda va gado" kabi mashhur asarlarida bolalar obrazlari markaziy o'rinni egallaydi. Ushbu qahramonlar hayoti orqali oilaning tarbiyaviy vazifasi, mehr-muhabbatning ahamiyati, ota-onaning mas'uliyati hamda nosog'lom oilaviy muhitning salbiy oqibatlari yoritiladi.

Mark Tven asarlarining o'ziga xos jihati shundaki, u bolalar va kattalar dunyosi o'rtasidagi murakkab munosabatlarni realizm va satira vositasida ochib beradi. Yozuvchi bolalar ruhiyatini chuqur anglagan holda, ularning ichki kechinmalarini, mustaqillikka intilishini va hayotiy tajriba

orttirish jarayonini ishonarli tasvirlaydi. Shu sababli uning asarlarida ota-ona va farzand munosabatlari nafaqat oilaviy muammo sifatida, balki kengroq ijtimoiy-falsafiy mazmunga ega hodisa sifatida namoyon bo‘ladi. Bu esa Mark Tven ijodini oilaviy qadriyatlar va tarbiya masalalarini o‘rganishda muhim manba sifatida baholash imkonini beradi.

Mark Tven bolalar psixologiyasini chuqur anglagan ijodkor sifatida oila muhitining shaxs shakllanishidagi ahamiyatini o‘ziga xos badiiy usullar yordamida ochib bergan [1]. Yozuvchi asarlarida bolalar nafaqat voqealar rivojini ta‘minlovchi qahramonlar, balki muayyan ijtimoiy muammolar va axloqiy masalalarning ifodachisi sifatida ham namoyon bo‘ladi. Ularning xarakteri, xulq-atvori va hayotga munosabati ko‘p jihatdan oilaviy muhit, tarbiya usullari hamda kattalar bilan bo‘lgan munosabatlar ta‘sirida shakllanadi. Shu sababli Mark Tven qahramonlarining ichki dunyosini tasvirlar ekan, oilaning inson kamolotidagi o‘rniga alohida e‘tibor qaratadi.

“Tom Soyerning sarguzashtlari” romanida Tomning ota-onasiz ulg‘ayishi va Polli xola tarbiyasida voyaga yetishi oilaning tarbiyaviy funksiyasini ochib beruvchi muhim badiiy vosita hisoblanadi. Polli xola mehribon va g‘amxo‘r bo‘lishiga qaramay, ba‘zan an‘anaviy tarbiya usullariga tayanadi. Biroq yozuvchi ushbu obraz orqali bolaning rivojlanishi uchun faqat nazorat emas, balki mehr, ishonch va tushunish ham zarurligini ko‘rsatadi. Tomning sho‘xligi, sarguzashtlarga moyilligi va mustaqil qaror qabul qilishga intilishi uning shaxs sifatida shakllanish jarayonini aks ettiradi. Bu jarayonda oilaviy muhit bolaga ma‘lum axloqiy me‘yorlarni singdirsa-da, uning individual xususiyatlari va erkin fikrlash qobiliyatini ham rivojlantirishga xizmat qiladi [2].

“Geklberri Finnning sarguzashtlari” asarida esa oilaviy munosabatlarning salbiy jihatlari tasvirlanadi. Gekning otasi mas‘uliyatsiz, qo‘pol va ichkilikka berilgan inson sifatida gavgdalanadi. Natijada qahramon mehr va e‘tibordan mahrum bo‘lgan holda ulg‘ayadi. Mark Tven ushbu obraz orqali nosog‘lom oilaviy muhitning bola ruhiyatiga ko‘rsatadigan salbiy ta‘sirini ochib beradi. Shunga qaramay, Gekning insonparvarlik, adolat va mehr-shafqat kabi fazilatlarini saqlab qolishi yozuvchining inson tabiatiga bo‘lgan ishonchini namoyon etadi [3]. Muallifning fikricha, oiladagi muammolar bolani murakkab hayotiy sinovlarga duchor qilishi mumkin, ammo insonning ichki axloqiy salohiyati uni to‘g‘ri yo‘lga boshlashga qodir.

Materiallar va metodlar. Jahon adabiyotshunosligida Mark Tven ijodi ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilgan. Xususan, L. Budd, S. Fishkin, J. Kaplan, H. Wonham kabi olimlar yozuvchi asarlaridagi ijtimoiy va madaniy masalalarni tahlil qilganlar [2]. O‘zbek adabiyotshunosligida esa M. Xolbekov, Q. Yo‘ldoshev, B. Sarimsoqov va boshqa tadqiqotchilar jahon adabiyotidagi oilaviy qadriyatlar masalasiga e‘tibor qaratganlar [3].

Mazkur maqolaning maqsadi Mark Tven asarlarida ota-ona va farzand munosabatlarining badiiy talqinini ilmiy tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqot jarayonida qiyosiy-tipologik, tarixiy-adabiy, psixologik va germeneytik metodlardan foydalanildi. Mark Tvenning asosiy romanlari hamda ular bo'yicha yaratilgan ilmiy tadqiqotlar tahlil qilindi. Ota-ona va farzand munosabatlarining badiiy ifodasi qahramonlar xarakteri, dialoglar, konfliktlar va syujet rivoji asosida o'rganildi.

Muhokamav a natijalar. Mark Tven ijodida oilaning tarbiyaviy funksiyasi

Mark Tven asarlarida oila bolalar tarbiyasining asosiy maskani sifatida namoyon bo'ladi. Adib oilaning jamiyatdagi o'rnini yuksak baholaydi, biroq uning ayrim kamchiliklarini ham tanqidiy tasvirlaydi. "Tom Soyerning sarguzashtlari" romanida Tomning ota-onasi mavjud emas va u Polli xola tarbiyasida voyaga yetadi. Polli xola mehribon bo'lishi bilan birga, ba'zan haddan tashqari qat'iy tarbiyachi sifatida ham gavdalanadi. U Tomni intizomli bo'lishga undaydi, biroq bolaning tabiiy qiziqishlari va erkinlikka intilishini to'liq cheklay olmaydi [4]. Tom obrazining shakllanishida oilaviy mehr va nazorat o'rtasidagi muvozanat muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotchilar fikriga ko'ra, Polli xola obrazi XIX asr Amerika jamiyatidagi an'anaviy tarbiyaviy qarashlarni aks ettiradi [5]. Roman davomida Tomning xatolari va sarguzashtlari orqali bolaning mustaqil fikrlashi, hayotiy tajriba orttirishi va shaxs sifatida kamol topish jarayoni ko'rsatiladi. Shu tariqa yozuvchi tarbiya faqat jazolash yoki qat'iy nazorat bilan emas, balki ishonch, mehr-muhabbat va bolaga nisbatan hurmat asosida amalga oshirilishi zarurligini ta'kidlaydi. Tomning hayotiy tajribalari oilaning tarbiyaviy imkoniyatlarini ochib berish bilan birga, bolalik davrining psixologik va axloqiy jihatlarini ham yoritadi.

Mark Tven ijodida ota-ona va farzand munosabatlarining eng murakkab ko'rinishi Geklberri Finn obrazi orqali ifodalanadi. Gekning otasi alkogolga mukkasidan ketgan, mas'uliyatsiz va zo'ravon shaxs sifatida tasvirlanadi. U farzandining tarbiyasi bilan shug'ullanmaydi hamda uning manfaatlarini e'tiborga olmaydi, natijada Gek jamiyat va oiladan begonalashgan holda ulg'ayadi. Adib ushbu obraz orqali nosog'lom oilaviy muhitning bola ruhiyatiga salbiy ta'sirini ko'rsatadi. Gekning mustaqillikka intilishi aslida oiladagi zo'ravonlik va beparvolikdan qochish istagi bilan bog'liq [6]. Psixologik nuqtai nazardan qaralganda, uning xarakteri bolalik davridagi travmatik tajribalar ta'sirida shakllangan bo'lib, u kattalarga ishonmasada, insonparvarlik va adolat tuyg'ularini saqlab qoladi. Bu esa Mark Tvenning inson tabiatiga bo'lgan optimistik qarashlarini ifodalaydi. Yevropalik olim Fishkinning ta'kidlashicha, Geklberri Finn obrazi Amerika adabiyotida oilaviy inqirozning eng yorqin timsollaridan biri bo'lib, u orqali yozuvchi oila institutidagi muammolarni keng ijtimoiy va axloqiy masalalar bilan bog'liq holda yoritadi [7].

Mark Tven asarlarida ota-onaning asosiy vazifasi bolaning axloqiy shakllanishiga ko'maklashishdan iborat. Yozuvchi oilani nafaqat biologik yoki ijtimoiy birlik, balki insonning

ma'naviy va axloqiy kamolotini ta'minlovchi muhim tarbiya maskani sifatida talqin qiladi. "Shahzoda va gado" romanida ikki xil oilaviy muhit – qirollik saroyi va qashshoq xalq oilasi qiyosiy tarzda tasvirlanadi. Eduard Tudor qirollik oilasida ulg'aygan bo'lsa, Tom Kenti kambag'al muhitda voyaga yetadi. Ularning ijtimoiy mavqei va yashash sharoitlari keskin farqlansa-da, har ikki qahramonning shaxs sifatida shakllanishida oilaviy tarbiyaning o'rni muhim ahamiyat kasb etadi. Eduard mas'uliyat, adolat va davlat boshqaruvi ruhida tarbiyalansa, Tom qashshoqlik sharoitida yashashiga qaramay, insoniylik, mehr-muhabbat va ezgulik kabi fazilatlarni saqlab qoladi. Bu holat Mark Tven uchun insonning axloqiy qiyofasi boylik yoki mansab bilan emas, balki oilada singdirilgan ma'naviy qadriyatlar bilan belgilanishini anglatadi [8]. Shu bois yozuvchi nazarida haqiqiy ota-onalik moddiy ta'minotdan ko'ra ma'naviy qo'llab-quvvatlash, mehr va e'tibor bilan o'lchanadi. Uning asarlarida mehribon tarbiyachilar, vasiylar yoki g'amxo'r kattalar ba'zan biologik ota-onalardan ham muhimroq tarbiyaviy vazifani bajaradi.

Mark Tven bolalar ruhiyatini tasvirlashda realist yozuvchi sifatida namoyon bo'ladi. U bolalarning qo'ruqlari, quvonchlari, orzu-intilishlari va ichki kechinmalarini tabiiy hamda ishonarli tarzda aks ettiradi. Tom Soyer va Geklberri Finn obrazlari orqali bolalarning kattalar dunyosiga bo'lgan munosabati, ularning jamiyat tomonidan o'rnatilgan qoidalarga tanqidiy yondashuvi hamda mustaqillikka intilishi yoritiladi. Yozuvchi bolalar xarakterining shakllanishida oiladagi emotsional muhitning hal qiluvchi rol o'ynashini ko'rsatadi. Psixologik tadqiqotlar ham oiladagi emotsional qo'llab-quvvatlash bolaning o'ziga bo'lgan ishonchi, ijtimoiy moslashuvi va axloqiy qarashlari rivojlanishida muhim omil ekanligini tasdiqlaydi [9]. Mark Tven asarlarida ham aynan shu g'oya ustuvorlik qiladi. Mehr, tushunish va ishonch muhitida ulg'aygan bolalar hayotdagi qiyinchiliklarni yengishga, murakkab vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishga qodir bo'ladilar. O'zbek olimi M. Xolbekov ta'kidlaganidek, jahon bolalar adabiyotida oilaviy qadriyatlarning badiiy talqini yosh avlodning ma'naviy kamolotiga xizmat qiladi [10]. Ushbu ilmiy qarash Mark Tven ijodining mazmun-mohiyatini ham to'liq ifodalaydi, chunki yozuvchi bolalar tarbiyasini oilaviy muhit bilan chambarchas bog'liq holda tasvirlaydi.

Mark Tven oilani jamiyatdan ajralgan holda emas, balki ijtimoiy hayotning muhim tarkibiy qismi sifatida tasvirlaydi. Uning asarlarida oiladagi muammolar ko'pincha jamiyatdagi tengsizlik, qashshoqlik, savodsizlik va axloqiy inqiroz kabi masalalar bilan bog'liq holda yoritiladi. Geklberri Finn oilasi misolida kambag'allik va ijtimoiy beqarorlikning bola taqdiriga ko'rsatadigan salbiy ta'siri ochib berilsa, Tom Soyer obrazida oila va mahalliy jamoaning birgalikdagi tarbiyaviy vazifasi namoyon bo'ladi. Yozuvchi uchun sog'lom jamiyatning poydevori sog'lom oilalardan boshlanadi. Shu sababli u ota-onalarning mas'uliyati, bolalar tarbiyasidagi o'rni va jamiyat oldidagi burchiga alohida e'tibor qaratadi. Tadqiqotchilar Mark Tvenning oilaga oid qarashlarini demokratik va gumanistik tamoyillar bilan bog'laydilar [11]. Uning asarlarida bola shaxsiga

hurmat bilan yondashish, uning fikri va his-tuyg'ularini e'tiborga olish g'oyasi ustuvor o'rin egallaydi. Natijada yozuvchi oilani shaxs kamoloti va jamiyat taraqqiyotini belgilovchi eng muhim ijtimoiy institut sifatida talqin etadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Mark Tven ota-ona va farzand munosabatlarini murakkab ijtimoiy-psixologik hodisa sifatida talqin qiladi. Uning asarlarida ideal oilalar kam uchrasa-da, har bir oilaviy vaziyat orqali muhim tarbiyaviy va axloqiy masalalar ko'tariladi.

Tom Soyer obrazi orqali mehr va nazoratning uyg'unligi, Geklberri Finn obrazi orqali esa oilaviy zo'ravonlik va beparvolikning salbiy oqibatlari ko'rsatiladi. "Shahzoda va gado" asarida esa tarbiya va axloqiy qadriyatlarning ijtimoiy mavqedan ustunligi ta'kidlanadi.

Mark Tven qarashlari zamonaviy pedagogik konsepsiyalar bilan hamohangdir. Bugungi kunda ham bolalar tarbiyasida emotsional qo'llab-quvvatlash, hurmat va ishonch muhim omillar sifatida e'tirof etilmoqda [12].

Xulosa. Mark Tven asarlarida ota-ona va farzand munosabatlari yozuvchining badiiy olamida markaziy mavzulardan biri hisoblanadi. Adib oilani shaxs kamolotining asosiy omili sifatida talqin qiladi. Uning asarlarida sog'lom oilaviy muhit bolaning axloqiy, psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qilishi ko'rsatiladi.

Tom Soyer, Geklberri Finn va boshqa qahramonlar misolida ota-onaning mehr-muhabbati, mas'uliyati va tarbiyaviy roli yoritiladi. Shu bilan birga, oiladagi beparvolik, zo'ravonlik va e'tiborsizlikning salbiy oqibatlari ham ochib beriladi.

Tadqiqot natijalari Mark Tvenning oilaga oid qarashlari bugungi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab qolganligini ko'rsatadi. Yozuvchi insonparvarlik, mehr-shafqat va axloqiy tarbiya g'oyalarini oilaviy munosabatlar orqali badiiy jihatdan mukammal ifodalagan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Twain, M. The Adventures of Tom Sawyer. New York: Harper & Brothers, 1876.
2. Budd, L. Mark Twain: Social Philosopher. Columbia: University of Missouri Press, 2002.
3. Xolbekov M. Jahon adabiyoti va qiyosiy adabiyotshunoslik. – Toshkent: Mumtoz so'z, 2016.
4. Twain, M. The Adventures of Tom Sawyer. Oxford University Press, 2007.
5. Kaplan, J. Mr. Clemens and Mark Twain. New York: Simon & Schuster, 1966.
6. Twain, M. Adventures of Huckleberry Finn. New York: Charles L. Webster, 1885.
7. Fishkin, S. F. Was Huck Black? Mark Twain and African-American Voices. New York: Oxford University Press, 1993.
8. Twain, M. The Prince and the Pauper. London: Chatto & Windus, 1881.
9. Berk, L. Development Through the Lifespan. Boston: Pearson Education, 2018.

10. Xolbekov M. Adabiyot nazariyasi va qiyosiy tahlil masalalari. – Toshkent: Fan, 2018.
11. Wonham, H. Mark Twain and the Art of the Tall Tale. Oxford University Press, 1993.
12. Santrock, J. Child Development. New York: McGraw-Hill Education, 2021.